

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

КАФЕДРА ХОРЕОГРАФІЇ

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-методичної та навчальної роботи

О.Б. Жильцов

“04” 09.2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МИСТЕЦТВО БАЛЕТМЕЙСТЕРА

Напрямок підготовки

6.020202 «Хореографія»

Спеціалізація

«Класична хореографія».

«Сучасна хореографія».

Освітній рівень **Перший «бакалаврський»**

Інститут мистецтв

2017-2018 навчальний рік

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом.

КІЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний лист
на виконання функцій
моніторингу якості освіти

Структура типова.
Заступник директора з науково-методичної та навчальної роботи

Програма № 1404/17
Жильцов
(підпис) (прізвище, ім'я)

« 04 » 2017 р.

А. О. Таранник

Робоча програма «Мистецтво балетмейстера» для студентів 3 курсу, галузь знань 0202 «Мистецтво», за напрямом підготовки 6.020202 «Хореографія», спеціалізація «Сучасна хореографія», «Класична хореографія», освітній рівень Перший «бакалаврський».

Розробник: Вітковський В.В., доцент кафедри хореографії Київського університету імені Бориса Грінченка.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри (циклової комісії) хореографії

Протокол від. "28" серпня 20 17 року № 1

Завідувач кафедри (голова циклової комісії) хореографії

(підпис)

Медвідь Т.А.

Пояснювальна записка.....	4
1. Структура програми навчальної дисципліни.....	6
1. Опис предмета навчальної дисципліни.....	6
2. Тематичний план навчальної дисципліни.....	7
3. Програма.....	8
4. Навчально-методична карта дисципліни «Мистецтво балетмейстера»	11
5. Карта самостійної роботи студента.....	12
6. Система поточного і підсумкового контролю знань.....	15
7. Методи навчання.....	18
8. Методичне забезпечення курсу.....	18
9. Питання до контрольної роботи.....	19
10. Питання до іспиту.....	20
Рекомендована література.....	22

Пояснювальна записка.

Хореографічне мистецтво - це дуже об'ємне поняття, яке сформулювало цілу систему специфічних засобів і **ПРИЙОМІВ**, свою художньо виразну мову, за допомогою якої створюється хореографічний **образ**, який виникає з музично-ритмічних рухів.

Балетмейстер – творча професія, яка потребує від людини дуже багато теоретичних та практичних знань та навичок, вміння працювати з людьми й безпосередньо таланту. Балетмейстер повинен буди дуже досвідченою людиною, яка володіє не тільки професіональними секретами хореографічного мистецтва, але й розбирається в подібних видах мистецтва – драматургії, музиці, образотворчому мистецтві, літературі.

Метою курсу є високоякісна хореографічна підготовка студентів до праці в балетних трупях театрах, хореографічних колективах, ансамблях танцю, з врахуванням специфічних задач та умов хореографічного мистецтва сьогодення. Оволодіння знаннями для створення хореографічного твору, постановки та репетиційної роботи.

Головним завданням курсу мистецтва балетмейстера є правильне вміння використовувати знання сучасного лексичного матеріалу.

У результаті вивчення курсу студенти повинні

знати:

- теоретичну спадщину відомих хореографів;
- драматичну та балетну режисуру;
- основи композиції та імпровізації;
- сучасні форми, стилі та техніки танцю;
- побудову хореографічного уроку та комбінацій;
- основні закони та прийоми постановки хореографічного твору;
- принципи побудови та аналізу хореографічних творів;
- організацію та методику роботи з хореографічними колективами.

уміти:

- правильно аналізувати, відчувати музичний матеріал для виконання рухів, вправ, комбінацій;
- використовувати отримані знання та вміння для складання учбових та танцювальних комбінацій і етюдів з сучасної хореографії;
- поєднувати елементи руху по динаміці виконання; використовувати навички в композиціях та імпровізувати для створення власних оригінальних хореографічних постановок;
- співвідносити елементи рухів по динаміці виконання;
- будувати композицію танцю різних хореографічних форм;
- орієнтуватися в спеціальній літературі як по профілю свого виду мистецтва, так і в інших галузях художньої творчості;
- працювати з солістами, дуетами, малими формами, кордебалетом, вибирати та комбінувати тип управління в творчому колективі;
- показати та пояснити танцювальні рухи, скласти комбінацію;
- скласти балетмейстерський план та визначати композиційну побудову;
- володіти технікою пластичної виразності, навичками роботи з концертмейстером, художником, композитором;
- за допомогою виразних засобів та за законами композиції танцю створювати танцювальні номери.

Програма побудована згідно вимогами кредитно-модульної системи. Навчання з дисципліни «Мистецтво балетмейстера» відбувається у формі лекцій, практичних занять.

1. Структура програми навчальної дисципліни

«Мистецтво балетмейстера»

1. Опис предмета навчальної дисципліни.

Курс:	Напрямок підготовки, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS: <i>6.00.</i></p> <p>Змістові модулі: <i>2 модулі.</i></p> <p>Загальний обсяг дисципліни (години): <i>180(120/60)</i></p> <p>Тижневих годин: <i>4/3 год.</i></p>	<p>Шифр та назва галузі знань: <i>0202 Мистецтво.</i></p> <p>Шифр та назва напрямку підготовки: <i>6.020202</i> <i>Хореографія.</i></p> <p>Спеціалізація: <i>«Класична хореографія».</i></p> <p><i>«Сучасна хореографія».</i></p> <p>Освітній рівень: <i>Перший «бакалаврський».</i></p>	<p><i>Нормативна</i></p> <p>Рік підготовки: <i>3.</i></p> <p>Семестр: <i>5/6.</i></p> <p><i>Аудиторні заняття:</i> <i>128 (72/56)</i> <i>годин, з них:</i></p> <p><i>Лекції: 4(2/2) год.</i></p> <p><i>Практичні заняття:</i> <i>124 (70/54) год.</i></p> <p><i>Самостійна робота:</i> <i>12/- год.</i></p> <p><i>Модульний контроль:</i> <i>10 (6/4) год.</i></p> <p><i>Семестровий контроль:</i> <i>30 год.</i></p> <p><i>Вид контролю:</i> <i>Іспит - 5 сем.</i> <i>Залік – 6 сем.</i></p>

2. Тематичний план навчальної дисципліни.

№	Тема	Семестр	Кількість годин						Семестровий контроль	
			Всього	Аудиторні	Лекційні	Практичні	МКР	Самостійні		
І Змістовий модуль.										
Постановка танцю з розгорнутою лексикою										
1	Специфіка постановки спектаклів на довільну тему	5	120	72	2	16	2	2	30	
2	Складання композиційного плану				18	2	2			
3	Постановка хореографічного тексту				18	2	4			
4	Аналіз роботи зі світлом, відеографікою, піротехнікою та сценічною технікою				18		4			
Форма контролю – Іспит.										
<i>Всього за 5 семестр</i>				72	2	70	6	12		
II Змістовий модуль.										
Хореографічна драматургія										
5	Лібрето, сценарний план, композиційний план	6	60	56	2	12	2			
6	Складання композиційного плану.				14	2				
7	Постановка хореографічного тексту				14					
8	Сюжет, сюжетна розробка				12					
Форма контролю – Залік.										
<i>Всього за 6 семестр</i>				56	2	54	4	-	-	
ВСЬОГО				180	128	4	124	10	12	30

3. Програма.

I. Змістовий модуль.

Постановка танцю з розгорнутою лексикою

Тема № 1: Специфіка постановки спектаклів на довільну тему.

Лекційне заняття:

1. Знайомство з літературою стосовно даної теми.

Практичні заняття:

План:

1. Специфіка постановок для аудиторії.
2. Перегляд відео-матеріалу стосовно даної теми.
3. Підбір казкового сюжету.
4. Підбір музичного матеріалу.

Тема № 2: Складання композиційного плану.

Практичні заняття:

План:

1. Написання та аналіз лібрето.
1. Написання та аналіз драматургії.
2. Написання та аналіз архітектоніки.
3. Підбір та аналіз костюмів та декорацій.
4. Аналіз мізансцен.

Форма контролю: Контрольне опитування.

Тема № 3: Постановка хореографічного тексту

Практичні заняття

1. Постановка хореографічного тексту.
1. Постановка та аналіз хореографічних малюнків та взаємодій між виконавцями.
2. Постановка та аналіз хореографічного комбінацій.
3. Відпрацювання вивченого та поставленого матеріалу.

Форма контролю: Контрольний показ.

Тема № 4: Аналіз роботи зі світлом, відео-графікою, піротехнікою, сценічною технікою

Практичні заняття:

1. Аналіз роботи із театральним світлом
2. Аналіз роботи із телевізійним світлом.
3. Аналіз роботи з можливою відеозйомкою.
4. Відпрацювання вивченого матеріалу.

Форма контролю: Контрольний показ та опитування

Література: [1; 5; 6; 7; 8; 10; 15]

II Змістовий модуль

Хореографічна драматургія

Тема № 5: Лібрето, сценарний план, композиційний план

Лекційне заняття:

1. Ознайомлення із літературою стосовно даної специфіки.

Практичні заняття:

1. Підбір літературних джерел для постановки.
2. Посановка на літературній основі.
3. Аналіз літературних джерел.

Тема № 6: Складання композиційного плану.

Практичні заняття:

1. Написання та аналіз лібрето.
2. Написання та аналіз драматургії.
3. Написання та аналіз архітекtonіки.
4. Підбір та аналіз костюмів та декорацій.

Форма контролю: Контрольне опитування.

Тема № 7: Постановка хореографічного тексту

Практичні заняття:

1. Постановка та аналіз хореографічних малюнків та взаємодій між виконавцями.

2. Постановка хореографічних комбінацій.
3. Аналіз хореографічних комбінацій.
4. Відпрацювання вивченого та поставленого матеріалу.

Форма контролю: Контрольний показ.

Тема № 8: Сюжет, сюжетна розробка

Практичні заняття:

1. Аналіз роботи із сюжетом
2. Визначення взаємодії хореографа і режисера.
3. Робота над сюжетними розробками студентів.

Форма контролю: Контрольний показ.

4. Навчально-методична карта дисципліни.

Разом: 180 год., лекції – 4 год., практичні заняття – 124 год.,
самостійна робота – 12 год., модульний контроль – 10 год.

Модулі	Змістовий модуль I				Змістовий модуль II.			
Назва модуля	<u>Постановка танцю з розгорнутою лексикою</u>				<u>Хореографічна драматургія</u>			
Кількість балів за модуль	481 бал				348 балів			
Теми лекцій	Специфіка постановки спектаклів на довільну тему. <i>(відвідування – 1 бал)</i>				Лібрето, сценарний план, композиційний план <i>(відвідування – 1 бал)</i>			
Теми практичних	Специфіка постановки спектаклів на довільну тему. <i>(відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 88 балів</i>	Складання композиційного плану. <i>(відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 99 балів</i>	Постановка хореографічного тексту <i>(відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 99 бали</i>	Аналіз роботи зі світлом, відеографікою, піротехнікою, сценічною технікою <i>(відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 99 бали</i>	Лібрето, сценарний план, композиційний план <i>(відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 66 балів</i>	Складання композиційного плану. <i>(відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 77 балів</i>	Постановка хореографічного тексту <i>(відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 77 балів</i>	Сюжет, сюжетна розробка <i>(відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 77 балів</i>
Самостійна робота	5 балів	5 балів	5 балів	5 балів				
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота № 1,2,3 (75 балів)				Модульна контрольна робота № 4,5 (50 балів)			
Коефіцієнт	8,0				3,5			

5. Карта самостійної роботи студента.

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали
Змістовий модуль I.		

<u>Постановка танцю з розгорнутою лексикою</u>		
Специфіка постановки спектаклів на довільну тему.	Практичні заняття, модульний контроль, ПМК	5
Написання композиційного плану	Практичні заняття, модульний контроль, ПМК	5
Постановка хореографічного тексту	Практичні заняття, модульний контроль, ПМК	5
Аналіз роботи зі світлом, відеографікою, піротехнікою, сценічною технікою	Практичні заняття, модульний контроль, ПМК	5
<i>Разом: 12 год.</i>	<i>Разом: 20 балів</i>	

6. Система поточного і підсумкового контролю знань.

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Мистецтво балетмейстера» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п. IV), де зазначено види й терміни контролю.

Систему рейтингових балів подано у табл. 6.1, табл. 6.2.

Таблиця 6.1

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

№ п/п	Вид діяльності	Кількість рейтингових балів	Одиниць	Всього
1.	Відвідування лекційних занять	1	1/1	1/1
2.	Відвідування практичних занять	1	35/27	35/27
3.	Робота на практичних заняттях	10	35/27	350/270
4.	Модульна контрольна робота	25	3/2	75/50
5.	Самостійна робота	5	4/-	20/-
	Всього без підсумкового контролю			481/348
	Всього без підсумкового контролю з урахуванням коефіцієнта			481/60=8,0/ 348/100=3,5
	Підсумковий рейтинговий бал		40/100	

Коефіцієнт = 8,0/3,5

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- **Методи усного контролю:** індивідуальне опитування.
- **Методи письмового контролю:** модульне письмове тестування.
- **Методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

**Розподіл балів, які отримують студенти
5 сем.**

Поточне тестування та самостійна робота					Загальна кількість балів без урахування коефіцієнта	Коефіцієнт	Загальна кількість балів з урахування коефіцієнта
Змістовий модуль № 1.							
T1	T2	T3	T4	МКР	481	8,0	60
94	104	104	104	75			

**Розподіл балів, які отримують студенти
6 сем.**

Поточне тестування та самостійна робота					Загальна кількість балів без урахування коефіцієнта	Коефіцієнт	Загальна кількість балів з урахування коефіцієнта
Змістовий модуль № 2.							
T1	T2	T3	T4	МКР	481	3,5	100
67	77	77	77	50			

Таблиця 6.2

Порядок переведення рейтингових показників успішності

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінка
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками.
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок.
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок.
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків достатній для подальшого навчання або професійної діяльності.
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь).
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання.

F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни.
----------	----------------------	--

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів, то семестрові оцінки визначаються в установленому порядку в межах стобальної шкали, а підсумкова – як середня зважена оцінка.

Форми проміжного контролю визначаються кафедрою самостійно і чітко прописуються в робочій навчальній програмі.

Кількість балів, яку студент набрав під час вивчення дисципліни, оголошується на останньому практичному (семінарському, лабораторному) занятті.

7. Методи навчання.

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1) За джерелом інформації:

- *Словесні*: лекція (традиційна), пояснення, розповідь, бесіда.
- *Наочні*: спостереження, ілюстрація, демонстрація.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1) Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

- Складання конспекту з теми модуля за заданим, або самостійно складеним планом;
- Підготовка доповідей з теми модуля;
- Добір додаткового теоретичного та ілюстративного матеріалу;

- Написання реферату з теми модуля.

8. Методичне забезпечення курсу.

- опорні конспекти лекцій;
- навчальні посібники;
- робоча навчальна програма;
- засоби підсумкового контролю (комплект друкованих завдань для підсумкового контролю).
- завдання для ректорського контролю знань студентів з навчальної дисципліни «Мистецтво балетмейстера».

9. Питання до контрольної роботи.

- 1 Визначити синтетизм хореографічного мистецтва на театральній сцені.
- 2 Проаналізувати синтетизм хореографічного мистецтва на телебаченні.
- 3 Дати характеристику «Листи про танець» Ж. Ж. Новерра
- 4 Охарактеризувати специфіку постановки хореографії на літературній основі.
- 5 Визначити специфіку роботи балетмейстера, як професії.
- 6 Визначити поняття «Рецензії до балетів».
- 7 Дати аналіз архітектоніки балетів.
- 8 Охарактеризувати поняття «Композиційний план».
- 9 Визначити специфіку постановки спектаклів для дитячої аудиторії.
- 10 Визначити специфіку роботи балетмейстера із сценічним світлом.
- 11 Дати характеристику понять «Балетні форми», «жанри», «стилі» та проаналізувати їх відмінність.
- 12 Проаналізувати роль та місце балетмейстера при створенні хореографічних постановок.
- 13 Визначити поняття «Музичний образ та його втілення в постановці».
- 14 Дати характеристику поняття «Малюнок танцю – складова частина танцювального номеру».
- 15 Визначити «Закони драматургії в постановці номеру».
- 16 Проаналізувати та визначити поняття «Лібрето танцювального номеру».
- 17 Визначити «драматургію танцювального номеру» й «хореографічний образ».

- 18 Проаналізувати видатних балетмейстерів сучасності та їх вклад у розвиток хореографічного мистецтва.
- 19 Проаналізувати значення пантоміми в постановці танцювального номеру.
- 20 Дати характеристику основних типів концертно-виконавської діяльності.

10. Питання до іспиту.

- 21 Визначити синтетизм хореографічного мистецтва на театральній сцені.
- 22 Проаналізувати синтетизм хореографічного мистецтва на телебаченні.
- 23 Дати характеристику «Листи про танець» Ж. Ж. Нове́рра
- 24 Охарактеризувати специфіку постановки хореографії на літературній основі.
- 25 Визначити специфіку роботи балетмейстера, як професії.
- 26 Визначити поняття «Рецензії до балетів».
- 27 Дати аналіз архітектоніки балетів.
- 28 Охарактеризувати поняття «Композиційний план».
- 29 Визначити специфіку постановки спектаклів для дитячої аудиторії.
- 30 Визначити специфіку роботи балетмейстера із сценічним світлом.
- 31 Дати характеристику понять «Балетні форми», «жанри», «стилі» та проаналізувати їх відмінність.

- 32 Проаналізувати роль та місце балетмейстера при створенні хореографічних постановок.
- 33 Визначити поняття «Музичний образ та його втілення в постановці».
- 34 Дати характеристику поняття «Малюнок танцю – складова частина танцювального номеру».
- 35 Визначити «Закони драматургії в постановці номеру».
- 36 Проаналізувати та визначити поняття «Лібрето танцювального номеру».
- 37 Визначити «драматургію танцювального номеру» й «хореографічний образ».
- 38 Проаналізувати видатних балетмейстерів сучасності та їх вклад у розвиток хореографічного мистецтва.
- 39 Проаналізувати значення пантоміми в постановці танцювального номеру.

- 40 Дати характеристику основних типів концертно-виконавської діяльності.
- 41 Проаналізувати визначення «Танцювальний текст» та «хореографічний образ».
- 42 Дати визначення «Пластична мова людини».
- 43Визначити специфіку праці балетмейстера в самодіяльному хореографічному колективі.
- 44Визначити специфіку впливу імпровізації на сучасну хореографію.
- 45Визначити специфіку танцювальної мови у сучасній хореографії.
- 46Визначити основні закони драматургії та їх використання в хореографічному творі.
- 47Охарактеризувати роль музики в хореографічному творі.
- 48Проаналізувати визначення «Композиція танцю».
- 49Проаналізувати роботу балетмейстера при забудові художнього образу.
- 50Охарактеризувати сценічну обробку фольклорного танцю.

Рекомендована література

Основна література:

1. Богданов Г. Работа над композицией и драматургией хореографического произведения: Учебно-методическое пособие. – М.: ВЦХТ («Я вхожу в мир искусств»), 2007.
2. Богданов Г. Работа над танцевальной речью. – М., 2006.
3. Захаров Р. Сочинение танца. Страницы педагогического опыта. - М.: Искусство, 1983.
4. Захаров Р. Слово о танце. - М.: Молодая гвардия, 1979.
5. Захаров Р. Работа балетмейстера с исполнителем. - М.: Искусство, 1967.

Додаткова література:

1. Акимов В. Ф. Художник театра о своём творчестве. – М.: Искусство, 1973.
2. Балет. Энциклопедия (под редакцией Ю. Григоровича) – М.: Советская энциклопедия, 1980.
3. Добровольская Г. Н. Танец, пантомима, балет. – Л.: Искусство, 1975.
4. Захаржевская Р. Костюм для сцены. – М.: Сов. Россия, 1967.
5. Кандинский В. Точка и линия на плоскости. – СПб.: Азбука-классики, 2004.
6. Кристи Г. В. Основы актёрского мастерства. – М.: Советская Россия, 1970.
7. Лопухов Ф. Хореографические откровения. - М.: Просвещение, 1971.
8. Лопухов Ф. Путь балетмейстера. – Берлин: Петрополис, 1925.
9. Мазель Л. А., Цукерма В. А. Анализ музыкальных произведений. – М.: Музыка, 1967.
10. Мочанов Ю. А. Композиция сценического пространства. – М.: Просвещение, 1981.
11. Музыка и хореография современного балета. Сборник статей. Вып.2. – Л., 1977.
12. Новерр Ж. Ж. Письма о танце и балетах. – Л.-М., 1965.
13. Рындин В. Ф. Художник и театр. – М.: Искусство, 1966.